

TRAKYA KONGRELERİ VE TRAKYA-PAŞAELİ MÜDAFA'A-İ HUKUK CEMİYETİ'NDE GERÇEKLEŞEN YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER

Veysi AKIN*

ÖZET

Trakya-Paşaeli Cemiyeti, Millî Mücadele döneminde Mondros Mütarekesi hükümlerine tepki olarak kurulan ilk dernektir. Yeni bilgi ve belgelerin ışığında Cemiyetin kuruluş tarihi olarak vilayete dilekçe verdiği 8 Kasım 1918 kabul edilmektedir. Kuruluşunu müteakiben Edirne'nin işgali günlerine kadar Cemiyetin isminde ve yönetim kurulu üye sayısında İstanbul ve Anadolu ile ilişkiler ve kongre süreçlerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak iç ve dış etkenlerle yapısal değişiklikler yaşanmıştır.

“Trakya Paşaeli Müdafaa'a-i Heyet-i Osmaniyesi” adıyla kurulan cemiyet, Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) kararına uyarak adını daha sonradan “Trakya-Paşaeli Müdafaa'a-i Hukuk Cemiyeti” olarak değiştirmiştir. Bununla birlikte bu durum Büyük Edirne Kongresi'ne kadar tam olarak sağlanamamış, iki ayrı cemiyet varmış gibi bir algı oluşmuştur. Bu husus Edirne Kongresi'nde tartışmalara sebep olmuş ve derneğin bundan sonra tek bir adla faaliyet göstermesi kararlaştırılmıştır.

Cemiyetin ilk başkanı Edirne Müftüsü İskeçeli Mestan Efendidir. Cemiyetin kuruluşundan itibaren Edirne'nin işgaline kadar çok sık başkan değiştirdiği görülür. Bu süreçte Mestan Efendi'den sonra Müftü Hilmi Efendi (10 Temmuz 1919) ve Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey (16 Ekim 1919) cemiyet yönetimince başkan seçilmişlerdir.

Kuruluş döneminin şartlarına bağlı olarak Cemiyetin ilk kurucuları ve dolayısıyla bir başkan ve 12 kişiden oluşan yönetimi kurulu da Edirnelilerden oluşmuştu. Ancak, ilerleyen dönemlerde Cemiyetin bütün Trakya'da şubeler

*Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, veysiakin@trakya.edu.tr

açması ve Trakya meselesinin hassasiyeti dolayısıyla sadece Edirne'den idare edilemeyeceğinin anlaşılması üzerine bütün Trakya'yı kapsayan yeni bir Merkez Heyeti oluşturulmuştur. Trakya Kongresi (10 Temmuz 1919) kararı ile oluşan yeni Merkez Heyeti'nin sayısı 2 artırılarak 14'e çıkarılmıştır. Kısa bir süre sonra da (16 Ekim 1919) bu sayı 16'ya çıkarılmış bulunmaktadır. Cemiyetin yönetimine dair önemli bir değişiklik de 31 Mart-2 Nisan 1920 tarihli Lüleburgaz Kongresi'nde yaşanmıştır. Yönetim kurulu sayısı 5 sancaktan ikişer temsilci ve Trakya mebusları ile Trakya Millî Kumandanının asıl üye sayılmasıyla bir kez daha 14'e inmiştir. 9-13 Mayıs 1920 tarihli Edirne Kongresi ile sayı bir kez daha değiştirilerek her liva namına 3 temsilci katılımı kararı ile 15 kişilik bir Merkez Heyeti oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Trakya, Paşaeli, Kongre, Cemiyet, Müdafa'a-i Hukuk.

THRACIAN CONGRESSES AND STRUCTURAL CHANGES IN THE THRACE-PASHAELI LAW DEFENSE SOCIETY

ABSTRACT

The Thrace-Pashaeli Society is the first association established in response to the provisions of the Mudros Armistice during the National Struggle. In the light of the new information and documents, it is accepted that the Society filed a petition for the province on November 8, 1918. Following the establishment of Adrianople until the days of the occupation of Adrianople, there were structural changes with internal and external factors depending on the relations between Istanbul and Anatolia and the developments in the congress processes in the number of members of the Association and the number of members of the board.

The Society, which was established under the name of the Ottoman Delegation of Thrace Pashaeli Defense, changed its name to "The Society of Defense of Thrace-Pashaeli Law" following the Sivas Congress (September 4-11, 1919) decision. However, this situation was not fully achieved until the Great Adrianople Congress (May 9-13, 1920), there was a perception as if there were two separate societies. This issue caused controversy in Adrianople Congress and it was decided that the association will operate under a single name.

The first chairman of the Society is Mufti Mestan Efendi from Xanthi. Since the foundation of Adrianople, it has been seen that the society changed very frequently until the occupation of Adrianople. After Mestan Efendi, Mufti Hilmi Efendi (July 10, 1919) and Adrianople Mayor Şevket Bey (October 16, 1919) were elected as the chairman of the Society.

Depending on the conditions of the establishment period, the first founders of the Society, and therefore a chairperson and a 12-member board of directors, were also composed of Adrianople. However, in the following period, upon opening the branches in the whole of Thrace and understanding that the Thrace problem could not be ruled from Adrianople due to its sensitivity, a New Central Committee was formed covering the whole of Thrace. The number of the new Central Committee, which was formed with the decision of the Thrace Congress (July 10, 1919), was increased by 2 and increased to 14. After a short time (October 16, 1919) this number was increased to 16. A

significant change in the administration of the Society was experienced at the Luleburgaz Congress of March 31-April 2, 1920. The number of the board of directors was once again reduced to 14, with two representatives from the five sanjaks and one of the Thracian Parlomenters and Thrace National Commanders as the main members. With the Adrianople Congress of May 9-13, 1920, the number was changed once again and a Central Committee of 15 persons was formed with the decision of 3 representatives to participate in each sanjak.

Keywords: Thrace, Pashaeli, Congress, Society, Defense of Law.

Giriş: Cemiyetin Kuruluşu

1914-1918 yılları arasında dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanması, Doğu Trakya'nın akıbetini tartışılır hale getirmişti. Trakyalıların hafızalarında daha dün denilebilecek kadar kısa bir zaman önce Batı Trakya'nın kaybedilmesinden duyulan acı henüz unutulmamıştı. Trakyalı siyaset ve devlet adamları, yeni bir oldu-bitti ile Doğu Trakya'nın da ellerinden alınmasından endişe duyuyorlardı. Henüz Balkan Harbi yıllarının acılarını saramamış ve çoğunluğu itibarıyla muhacirlerden oluşan halk kovuldukları Balkan toprakları gibi sığındıkları yeni yurtlarının da ellerinden alınacağı korkusunu yaşıyordu. Henüz mütareke imzalanmadan Trakya'nın Türklere alınacağı hususu Avrupa mahfillerinde konuşulmaya başlanmıştı¹. Yunanlılar bu konuda siyasi temaslarda bulunurken, Bulgarlar da Doğu ve Batı Trakya'yı hep birlikte ele geçirmek maksadıyla Trakya Komitesi adıyla bir cemiyet kurmuşlardı². Bunu önlemek maksadıyla Trakyalı aydınlar arasında daha mütarekenin ilk günlerinde bir teşkilat kurma fikri ortaya çıkmıştı³. Bu fikrin ortaya çıkışında iki önemli devlet adamının etkisi olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşad Hikmet Bey, ikincisi de İttihatçı lider Talat Bey'dir. Reşad Hikmet Bey, daha sonradan cemiyet kurucuları arasında yer alan Edirne Mebusu Faik (Kaltakıran) Bey'i Mondros Mütarekesi metninin Mebuslar Meclisi'nde görüşüldüğü gün toplantı salonundan çağırarak telefonla konuşmuş ve Trakya'nın kurtuluşu için teşkilat kurmalarını tavsiye etmiştir. O, bu konuşmada Faik Bey'e Bulgarların Sofya'da gerçekleştirdikleri Edirne Kongresi'nden bahseder ve alınan kararları anlatır. Kongre, Amerika Birleşik Devletleri Sefiri Mr. Mörfi aracılığı ile Doğu ve Batı Trakya'nın Bulgaristan'a verilmesi için girişimde bulunulmasını kararlaştırmış ve alınan kararları uygulamaya koymak üzere "Trakya Komitesi" adıyla da bir kurul oluşturmuştur. Faik Bey, kaleme aldığı ve yarım kalan

¹ Trakyalılar, memleketlerinin geleceği konusunda endişe duymakta çok haklıydılar. Çünkü Mütarekenin hükümleri arasında doğrudan Trakya ile ilgili bir hüküm bulunmamakla beraber, 15. madde gereği Kuleliburgaz-Sirkeci arasındaki demiryolu hattının ve hat üzerindeki istasyonların 4 Kasım 1918 tarihinde Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve hattın işletmesine el konulması, ileride yapılacak yeni işgallere işaret etmekteydi. Bkz.: Ali Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, Ankara, 1948, s. 71.; Veysi Akın, **Trakya'nın Türklere Devir Teslimi**, Genelkurmay Yay., Ankara, 1996, s. 1.

² Tefvik Bıyıklıoğlu, "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi Nasıl Kurulmuştu?", **Resimli Tarih Mecmuası**, 5/52 (1954), s. 3030.

³ Mehmet Şeref Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi Malta Hatıraları ve Malta'da Türkler**, Haz.: Hasan Berke Dilan, Alfa Yay., İstanbul, 2010, s. 34.

elyazması hatıratında Reşad Hikmet Bey'le arasında geçen bu konuşmayı şöyle aktarır⁴:

“Siz Edirneliler de hemen bir cemiyet kurunuz, Trakya'nın bir bütün olduğunu, Doğu ve Batı Trakya diye ayrılık olmadığını ve bu kıtanın aslen Türk olduğunu gösteriniz. Trakya'da nüfus, emlak ve toprak tasarruf çoğunluğuna ve Balkan Harbi'nde Bulgar ordusunun ve daha evvel Bulgar komitelerinin yaptıkları zulüm ve işkencelere dair vesikalar toplamamız ve başka teşebbüslere girişmeniz çok münasip olacaktır. Bende birçok vesikalar vardır. Devlet arşivinden de başkaca vesikalar verdirebilirim. Hemen harekete geçmenizi rica ederim”.

Bu konuda Talat Paşa'nın etkisine dair de iki rivayet mevcuttur. İlki, I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde Almanya dönüşü, trenin Edirne'de mola vermesi esnasında istasyonda görüştüğü Vali Zihni Bey'e memleketin felaket günlerinin yaklaştığını, Trakya'nın Osmanlı camiasından ayrılma tehlikesinin belirdiğini, bu sebeple derhal bir cemiyet kurmaları gerektiğini söylediğine dairdir⁵. İkincisi ise Talat Paşa'nın Avrupa'ya kaçışından bir iki gün evvel Trakyalılara bir mektup yazarak *“Trakya müdafaası için bir cemiyet kurunuz”* tavsiyesinde bulunduğu hakkındadır⁶.

İstanbul'da gerçekleşen bu gelişmeler üzerine Faik Bey, arkadaşlarını bilgilendirmek maksadıyla Edirne'ye gitmek için hazırlık yaptığı sırada, Av. Mehmet Şeref (Aykut) ve Edirne gazetesi kurucusu Şevket (Dağdeviren) Beylerden aldığı İstanbul'da görüşme talebi içeren telgrafa binaen seyahatini ertelemek zorunda kalmıştır⁷. Şeref ve Şevket Beyler, muhtemelen Talat Paşa'nın kendilerini haberdar etmesi üzerine Edirne'de bir cemiyet kurma fikrini Vali Zihni Bey'e iletmışler ve onun olumlu görüş bildirmesini müteakiben

⁴ Bıyıklıoğlu, "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi", s. 3030.

⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, s. 123.

⁶ Bu fikrin ortaya çıkışında ve kurucuların bir an evvel harekete geçmesinde İttihat ve Terakki lideri Talat Paşa'nın etkisi büyüktür. Bu husus Cemiyet ileri gelenlerinin muhtemelen Kasım ayı (1918) ortalarında İstanbul'da Çağaloğlu'nda Cemiyetin İstanbul Mümessilliği binasında gerçekleştirdikleri bir toplantıda ilk defa ifşa edilmiştir. Bu toplantıda Talat Paşa'nın Avrupa'ya hareketinden evvel muhtemelen 30-31 Ekim 1918 tarihlerinde Trakyalılara *"Mukadderat sizi memleketten ayırıyor. Vaziyet vahimdir. Trakya müdafaası için bir cemiyet kurunuz. Müdafaa tertibatı alınız"* tavsiyesinde bulunduğu açıkça söylenmiştir. Bkz. **TTK Arşivi**, TB 76 B. 224; 28 Mart 1953 tarihli Uzunköprülü Aziz (Yayalar) Beyin Seyfi Tülümen'e Mektubu. Ayrıca bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 128.

⁷ Bıyıklıoğlu, "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi", s. 3030-3031.

İstanbul'a gitme kararı almışlardı. Mehmet Şeref Bey, "*İstanbul'dan haber gelmiş, Reşat Bey'in Faik Bey'le olan konuşması öğrenilmişti. Bulgarların - Trakya Komitesi'ne- karşı bizim de mahalli bir cemiyet teşkil etmemiz konusu konuşuldu*" diyerek bu hususu teyit etmektedir⁸. Bu karar üzerine Şevket ve Mehmet Şeref Beyler, durumdan Yolageldili Kasım Efendi'yi de haberdar ederek İstanbul'a gittiler⁹.

Trakyalı vatanperverlerin cemiyet kurma kararını aldıkları ilk toplantı İstanbul'da yapılmıştır. 2 Kasım 1918'de Yolageldili Kasım Efendi'nin Küçük Kınacıyan Hanı'ndaki yazıhanesinde¹⁰, Edirne Milletvekili Faik (Kaltakkıran) Bey'in riyasetinde yapılan toplantıya başta mekân sahibi Kasım (Yolageldili) Efendi olmak üzere bu amaçla Edirne'den gelen Şevket ve Mehmet Şeref Beylerin yanı sıra İstanbul'da bulunan yirmi kadar Doğu ve Batı Trakyalı vatanperver katılmıştır¹¹. Burada bir araya gelen Trakyalılar, cemiyet kurma fikrini tartışmışlar ve kurulacak cemiyete Faik Bey'in önerisi ile "*Trakya Müdafaa-i Hukuk*" adını vermeyi kararlaştırmışlardır¹².

Cemiyetin kuruluşuna dair ikinci toplantı 7 Kasım 1918'de Edirne'de gerçekleşmiştir. İstanbul'da alınan karar, bir kez de Edirne'de şehrin ileri gelenleri ve idarecilerinin katıldığı geniş bir toplantıda tartışmaya açılmıştır. Belediye binasının ikinci katındaki büyük salonda gerçekleştirilen toplantıya, cemiyetin kurucular kurulunda yer alan ve ilk yönetimini oluşturacak olan kişilerden başka, Teceddüt Fırkası Kâtibi İbrahim Fuat, Lise Öğretmeni Kızanlıklılı Muhsin, Muallim Mektebi Müdürü Rıdvan Nafiz (Ertür) ve gazeteci Mustafa Neyyir Beyler de katılmışlardı¹³. Kurucular kurulunda yer alacakların ekseriyeti eski İttihat ve Terakki üyeleri veya taraftarıydılar. Toplantıda az sayıda Hürriyet ve İtilaf taraftarı Edirneli de mevcuttu. Bu durum toplantıya katılanlar arasında başlangıçta sıkıntı yaratmış ise de bu teşekkülün millî bir hareket olduğu ve bütün siyasi oluşumlardan bağımsız kalacağına vurgulanması

⁸ Aykut, *Trakya Millî Mücadele Tarihi*, s. 34.

⁹ Aykut, *Trakya Millî Mücadele Tarihi*, s. 35-36.

¹⁰ TTK Arşivi, TB: 76 B: 225-226.

¹¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 128.; Mehmet Şeref Bey ise toplantıya katılanların sayısının 40 civarında olduğunu yazmaktadır. Bkz.: Aykut, *Trakya Millî Mücadele Tarihi*, s. 36.

¹² Bıyıklıoğlu, "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi", s. 3027-3031.; Zekai Güner, *Trakya - Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1998, s. 13.

¹³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 133, Not: 16.

üzerine endişeler bertaraf edilmiş ve cemiyetin kuruluş kararı alınabilmiştir¹⁴. Kurucular kurulunda¹⁵ Edirne Müftüsü Mestan Efendi, Edirne gazetesi kurucusu Şevket Bey (Dağdeviren), Av. Mehmet Şeref (Aykut) Bey, Maksutbeyzade Derviş, Müftüzade Cemal, Nazmi Beyzade İsmail, Alırıza Efendizade Ali Seyfi (Tülümen) ve Kumanlızade Ömer (Koman) Beyler yer almıştır.

Cemiyet, ilk toplantıda belirlenen Trakya Müdafaa-i Hukuk adıyla değil Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyeti Osmaniyesi namını alarak kurulmuştur. Cemiyetin kuruluşu 2 Aralık 1918 tarihli ulusal basında haber olarak verilmiştir. *Söz* gazetesinde “*Edirne Vilayetinde Türklerin ve Müslümanların hukukunu her suretle müdafaa etmek üzere Edirne Müftüsünün riyaseti altında Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi namıyla bir heyet teşekkül etmiştir*” şeklinde yer alan haber, *Vakit* gazetesinde “*Merkezi Edirne olmak üzere Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniyesi unvanı altında bir cemiyet teşkil edilmiştir. Cemiyetin Heyet-i İdare Reisi Edirne Müftüsü Mestan Efendi’dir*” diye yazılmıştır¹⁶.

Bu haberlerden hareketle, konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar ve akademisyenler cemiyetin kuruluş tarihini, 1 Aralık veya 2 Aralık 1918 olarak göstermektedirler¹⁷. Tefik Bıyıklıoğlu ise bu hususta daha esnek davranarak cemiyetin kuruluş tarihini 7-30 Kasım 1918 arası olarak vermektedir¹⁸. Görüldüğü gibi Cemiyetin kuruluş tarihi bugün olduğu gibi geçmişte de araştırmacılar arasında tartışma konusu yapılmıştır. Bunu yegâne sebebi, günümüze kadar vilayete verilen kuruluş dilekçesine ulaşamamış olmasıdır. Bu konu bir dönem Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapan Tefik Bıyıklıoğlu tarafından bir hayli araştırılmış olmakla beraber, 1922 yılında Edirne'nin tahliyesi

¹⁴ **TTK Arşivi**, TB 76 B: 228. "Ali Seyfi Tülümen'in 31.10.1954 tarihli mektubu", Toplantıda bulunan M. Şeref Bey bu endişelere dair şu bilgileri vermektedir: “*Müzakereyi idare eden Şevket Bey’dir. Görüşmenin başlangıcında çeşitli düşünce sahipleri vardı. Özellikle daha düne kadar ülkede hususi durumlar meydana getirmiş olan cemiyetin iligine kadar taraftarı, temsilcisi, memuru, seveni olan kişiler aramızdaydı. Bunların şöyle bir milli oluşuma tekrar girmelerinden endişelenen haklı şüpheler besleyen şahıslar da vardı. Acaba bu da İttihatçuların bir manevrası olamasın diyenler bulunuyordu*”. Bu konuda bkz.: Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi**, s. 36-37.

¹⁵ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 133.

¹⁶ **Vakit**, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, No: 399, s.1.; **Söz**, 2 Kanunuevvel1334/2 Aralık 1918, No: 20, s. 1.

¹⁷ Bkz.: Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, s. 12, Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yay., İstanbul, 1952, s. 478., Güner, **Trakya - Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, s. 13, Not: 31.

¹⁸ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 134.

sırasında Vilayet arşivinin Yunan idarecileri tarafından Yunanistan'a kaçırılmış olması dolayısıyla aydınlığa kavuşturulamamıştır¹⁹. Cemiyetin kuruluş tarihi meselesini, yeni belgeler ışığında bir kez daha tartışmaya açacak olursak, iki tarih öne çıkmaktadır. Öne çıkan ilk tarih 8 Kasım 1918'dir. Cemiyetin kurucuları arasında ismi geçen Ali Seyfi Tülümen, Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazdığı 31.10.1954 tarihli mektupta “*Kasım Efendinin yazıhanesinde Şevket, Şeref, Kasım ve o sırada İstanbul'da bulunan bazı Trakyalılar ile görüşülerek kurulması kararlaştırılan bu cemiyet, birkaç gün sonra Edirne'de Belediye dairesinin üst katındaki salonda ileri gelen Edirnelilerin bir toplantısında kurulmuş ve ertesi gün vilayete beyannamesi verilmiştir*” diyerek, cemiyetin resmî kuruluş tarihi olarak 8 Kasım 1918'e işaret etmektedir²⁰. İkinci tarih ise 30 Kasım veya 1 Aralık 1918'dir. Şefik Bicioğlu, Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazdığı 5 Şubat 1954 tarihli mektupta olayı kendisinin askerden geliş tarihi ile ilişkilendirerek “*Beyannamenin hükümete Edirne'ye askerlikten terhisimi müteakip gelişimden bir hafta, on gün sonra verildiğini katiyen bildiğime, terhis-i tezkeremin 18 Teşrinisani (Kasım) 1334(1918) ve Edirne'ye gelişimin de 21 Teşrinisani 1334 olduğuna göre bu beyannamenin hükümete verilmiş tarihi ya 30 Teşrinisani veya 1 Kânunuevvel (Aralık) 1334 olması muhakkaktır*” demektedir²¹. Her iki kaynağı da burada zikrettikten sonra, 8 Kasım 1918'i kuruluş tarihi olarak teyit eden bir başka bilgiyi burada belirtmek isterim. Cemiyet kurucuları ve Trakya'nın muhtelif kazalarından gelenlerle Kasım ayı ortalarında, İstanbul'da cemiyetin şube açması meselesinin istişare edildiği bir toplantıda, cemiyet hakkında bilgi verilirken, tereddüt gösteren bazı şahısların korkularını izale etmek için resmî müsaadenin alındığını söylenmiştir²². Dolayısıyla 1918 Kasım'ı ortalarında yapılan bu toplantıda “resmî müsaadenin” alınmış olduğunun söylenmiş olması, cemiyetin kuruluşunun bu tarihten önce olduğuna işaret eder ve buradan hareketle de 8 Kasım 1918'i kuruluş tarihi olarak kabul etmek daha doğru olacaktır diyebiliriz.

¹⁹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 128-129.

²⁰ *TTK Arşivi*, TB 76 B: 228.

²¹ *TTK Arşivi*, TB 20/189 B: 95-96.

²² Toplantıya katılanlar Şevket Dağdevirenzade, Şeref Aykut, Faik Kaltakkıran, Kasım Yolageldili, Müftü Mestan Efendi, İskeçeli Hasan Tahsin, Şevket Dingiloğlu (Kırklareli), Şevket Ödül (Lüleburgaz), Yeğenzade İhsan (Çorlu), Rahmi (Tekirdağ), Aziz Yayalar (Uzunköprü), Nevrekoplu Celal Perim (Batı Trakya), Edirne eski vali vekili Cemal, eski mebuslardan Fehmi Hoca ve Mustafa Arif Beyler katılmışlardır. Bu toplantı sonrası bütün Trakya'da cemiyetin şubeleri açılmaya başlanmıştır. *TTK Arşivi*, TB 76 B: 224. "28 Mart 1953 tarihli Mustafa Aziz Yayalar'ın Tevfik Bıyıklıoğlu'na Mektubu".

Cemiyetin gayesi kuruluş programında “Trakya'nın Osmanlı Padişahlığındaki rabita ve tamamîyet-i mülkiyesinin temini” olarak belirtilir ve hangi durumda fesh olunacağını açıkladığı kısımda “makâsîd-ı cemiyet olan Trakya birliği ve tamamîyetinin husulüyle cemiyet infisah edecektir²³” denilerek, Trakya'nın bütünlüğü ve Osmanlı camiasından ayrılmama esası vurgulanır. Bu hedefe ulaşmak için de tuttuğu yolu “Cemiyet-i Akvam nazariyesinin müessisi olan Wilson Prensiplerine riayetle memleketin hakk-ı hâkimiyet ve tamamîyetini kanun dairesinde müdafaa ve istihşâldir” şeklinde izah eder²⁴. Cemiyetin yönetim merkezi Edirne olup, İstanbul'da da siyasi mümessillik bulundurduğu, bütün Doğu Trakya'da teşkilatlandığı ve Batı Trakya için kurulan cemiyet ile işbirliği yaptığı bilinmektedir.

Cemiyetin idarehanesi, günümüzde tören mahalli olarak kullanılan Atatürk heykelinin bulunduğu alanın güneyinde kalan, ancak hâlihazırda mevcut olmayan işyerlerini oluşturan binalardan biri olduğunu tahmin ediyoruz. Burası aynı zamanda Trakya Paşaeli gazetesinin de yazıhanesi olarak kullanılan, Ulu Cami/Eski Cami'nin ön tarafındaki bir bina idi. Cemiyet idarehanesi, 1919 yılı Eylül sonu veya Ekim başı itibarıyla o günlerde Darülmuallimat (Kız Öğretmenokulu) olarak kullanılan binanın yanındaki, eskiden İttihat ve Terakki Kulübü binası olarak inşa edilen ve o sonradan “Cemaat-i İslamiye”nin kullandığı binaya naklolanmıştır²⁵.

Kongreler Süreci ve Cemiyetin Yapısal Değişimi

II. Meşrutiyet döneminde Türkçeye giren kongre kelimesi çeşitli toplantılara verilen genel bir ad olduğu için, Mütareke döneminde ülke veya bölgenin kurtuluşu için yapılan bütün toplantılar, kongre olarak nitelendirilmiştir²⁶. Cemiyetlerin vatanın kurtuluşu yolunda atacakları adımlara meşruiyet kazandırmak maksadıyla halkın temsilcileri, idareciler ve dernek mümessillerinin katıldığı ve belli bir program dairesinde gerçekleştirilen toplantıları ile idarî meseleleri görüşmek veya yönetim değişiklikleri için yapılanlar da kongre

²³Trakya-Paşaeli, 2 Kânunuevvel 1334/1918, No: 1.

²⁴Trakya-Paşaeli, 6 Kânunuevvel 1334/1918, No: 2.

²⁵Trakya Paşaeli, 2 Ekim 1919, No: 40, s. 2. Mehmet Şeref Aykut, hatıratında bu nakilden bahsetmeksizin İttihat ve Terakki binasını idare yeri olarak vermektedir. Bkz.: Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi**, s. 42. Bu bina günümüzde Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır. (V.A).

²⁶Bülent Tanör, **Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, Afa Yay., İstanbul, 1992, s. 19.

olarak tanımlanmıştır²⁷. Trakya'da Millî Mücadele dönemi üzerine çalışan araştırmacılar ve akademisyenler Trakya kongrelerinin sayısını genelde beş olarak kabul ederler²⁸. Sadece Bülent Tanör, Türkiye kongre listelerini verirken 10 Temmuz 1919 Trakya Kongresi'ni görmezden gelerek diğer dört toplantıyı saymakla yetinir²⁹. Bu kongreler şunlardır:

1. 10 Temmuz 1919 Trakya Kongresi (Edirne)
2. 16 Ekim 1919 Edirne Kongresi (Edirne)
3. 15 Ocak 1920 Kongresi (Edirne)
4. 31 Mart-2 Nisan 1920 Lüleburgaz Kongresi (Lüleburgaz)
5. 9-13 Mayıs 1920 Büyük Edirne Kongresi (Edirne)

10 Temmuz 1919'da toplanan ilk kongrede merkez heyetinin seçimi ve idari işlerin düzenlenmesi konuları ağırlıklı olmuştur. Ayrıca Cemiyet faaliyetleri hakkında Edirnelileri bilgilendirme ihtiyacı duymuştur. Bu kongrede, Hilmi Efendi cemiyet başkanlığına getirilmiş ve bazı Hürriyet ve İtilaf taraftarları da yönetime girmişlerdir³⁰. 16 Ekim 1919'da toplanan ikinci kongrede ise Sivas Kongresi sonrası millî cemiyetlerin birleştirilmesi meselesi görülmüş ve Trakya teşkilatının Anadolu'ya rabitası sağlanmıştır. Oluşan yeni Merkez Heyeti'nde Belediye Reisi Şevket (Dağdeviren) Bey Başkanlığa getirilmiştir³¹. 15 Ocak 1920 tarihli üçüncü kongrede ise "bekçi-korucu" teşkilatı adı altında silahlı müfrezelerin teşkil edilmesi karara bağlanmış ve bu işleri organize etmek üzere, Trakya Paşaeli teşkilatından ayrı olarak "*Müdafaa'a-i Hukuk Heyet-i Muvakkatesi*" adı verilen bir heyet teşkil edilmiştir³². Birbiri ardınca toplanan bu kongrelerde Cemiyetin Merkez Heyeti üyelerinde ve başkanlarında değişiklikler yapıldığı gibi, isim değişiklikleri ve Anadolu ile irtibat meselesi görüşülmüştür. Bununla beraber Trakya Millî Mücadelesi'nin

²⁷ Şerafettin Turan, "Kurtuluş Savaşında Kongreler", *Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 147.

²⁸ Bkz.: Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 137.; Güner, *Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, s. 60-190., (Kongrelerle İlgili Bilgiler), Akif Çevik, *Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri*, T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2015, s. 65.; Bilgen Bayın, *Millî Mücadele Döneminde Edirne (1918-1922)*, T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2005, s. 46-73.

²⁹ Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları*, s. 22.

³⁰ *Trakya Paşaeli*, No: 32, 15 Temmuz 1919, s. 1, "Trakya Kongresi".

³¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 133-134.

³² Çevik, *Lüleburgaz-Edirne Kongreleri*, s. 83-84.

örgütlenmesi bakımından, İstanbul'un işgali sonrasında toplanan 31 Mart 1920 tarihli Lüleburgaz Kongresi ve Paris Sulh Konferansı'nın Edirne'yi Yunanistan'a bırakma karar akabinde toplanan 9-13 Mayıs 1920 tarihli Edirne Kongresi daha önemlidir. Her iki kongrede, Heyet-i Merkeziye seçimlerinin yapılmasının yanı sıra, Yunan işgaline karşı silahla mukavemet kararı alınmış ve her türlü tedbirin alınmasında Merkez Heyeti yetkili kılınmıştır³³.

Kongreler hakkında kısa bilgi verdikten sonra bu süreçte Trakya Paşaeli Cemiyeti'nde meydana gelen yapısal değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Cemiyetin Adının Değiştirilmesi

Cemiyetin adı ve adının değişimine dair süreç daha kuruluş günlerinde başlar. İstanbul'da Yolageldili Kasım Efendi'nin bürosunda 2 Kasım 1918'de yirmi kadar Trakyalının katılımı ile gerçekleşen ilk toplantıda, cemiyetin adı Faik Bey'in teklifi ile "*Trakya Müdafaa'a-i Hukuk Cemiyeti*" olarak kararlaştırılmıştı³⁴. Bu isim, bir kez de Edirne'de Belediye Dairesi'nde gerçekleştirilen, 7 Kasım 1918 tarihli ikinci toplantıda gündeme gelmiş ve burada Av. Mehmet Şeref Bey cemiyetin adına "*Trakya-Paşaeli*" ibaresinin eklenmesini teklif etmiştir. O, hatıratında bu teklif ile ilgili bilgi verirken, Faik Bey'in ilk toplantıda zikrettiği isimden bahsetmeksizin, âdeta isim hakkının kendi fikri olduğunu ileri sürmektedir. Cemiyetin kuruluşuna nihai karar verilen toplantıyı detaylı bir şekilde anlatırken, salonun Selimiye Camiine bakan penceresi önünde kararları yazmakla meşgul olduğunu ve birden Trakya tarihini hayal ederek oradan aldığı ilhamla cemiyetin adının "*Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" olması fikrinin aklına geldiğini söyler³⁵.

Mehmet Şeref (Aykut) Bey, bu ismin o toplantıda herkes tarafından kabul gördüğünü ifade etse de Vilayet makamına verilen dilekçede cemiyetin adı "*Trakya-Paşaeli Müdafaa'a-i Heyet-i Osmaniyesi*" olarak belirtilmiş ve böylece

³³ Bu kongrelerin Trakya silahlı mukavemet teşkilatının kurulmasında önemi için bkz.: Hüsnü Özlü, "İstiklal Harbi'nde Doğu Trakya'da Teşkilatlanma Süreci, Lüleburgaz ve Edirne Kongreleri", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/6 (Mart 2012), s. 34-40.

³⁴ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 128.

³⁵ Mehmet Şeref Bey bu husus şöyle açıklar: "*Cemiyetin oluşturulmasına karar verildi. Buna bir ad takmak lazımdı. Ben o sırada tam Selimiye Camii'ne karşı gelen pencerenin önünde idim. Verilen kararı yazıyordum. (...) O zaman haykırdım. Bu vatani müdafaa için kurulan bu cemiyetin adı: Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir. İstisnasız herkes bu tarihi isimlendirmeyi kabul etti. İşte şimdi Cemiyet kurulmuştu*". Aykut, *Trakya Millî Mücadele Tarihi*, s. 37-38.

tescil edilmiştir³⁶. Muhtemelen toplantıda Hürriyet ve İtilafçıların cemiyetin İttihatçılık tesirinde kurulduğu ve müstakil bir Trakya Cumhuriyeti vücuda getirme hususundaki endişelerini gidermek maksadı ile ilk İstanbul toplantısında telaffuz edilen “*Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” adı, Edirne Valiliği'ne verilen kuruluş dilekçesinde değiştirilerek, M. Şeref Bey'in önerdiği “*Trakya-Paşaeli*” ibaresi de eklenerek, “Trakya-Paşaeli Müdafa'a-i Heyet-i Osmaniyesi” şeklini almış olmalıdır. Nitekim bu endişelerin cemiyetin programına da yansdığı görülmektedir. 2 Aralık 1918 tarihli Trakya Paşaeli gazetesinde yer alan programda, cemiyet ismini ve kuruluş maksadını “*Trakya'nın Osmanlı Padişahlığındaki rabıta ve tamamıyet-i mülkiyesinin temini maksadıyla Trakya Paşaeli Müdafa'a-i Heyet-i Osmaniyesi namında bir Cemiyet teşkil edilmiştir*” diyerek duyurmaktadır³⁷. Aynı isim, Cemiyetin Trakyalılara yayımladığı tarihi tespit edilemeyen kuruluş beyannamesinde de “*İlmin, irfanın ve tarihi hakikatlerin aydınlık saçan kucağına ve ilmi kanaatimize sığınarak varlığımızı isbat etmek için merkezi Edirne'de olmak üzere (Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniyesi) namıyla bir cemiyet teşkil ettik*” diye geçmektedir³⁸. Cemiyetin kuruluş haberlerinin verildiği 2 Aralık 1918 tarihli İstanbul gazetelerinde de ismi “*Trakya Paşaeli Müdafa'a-i Heyet-i Osmaniyesi*” olarak verilmiştir³⁹.

Kuruluşunu müteakip Trakya Paşaeli MHOC'nin ismiyle ilgili esaslı değişiklik, Sivas Kongresi sonrasında olmuştur. Trakya-Paşaeli Cemiyeti, her ne kadar bu kongreye temsilci göndermemişse de bütün millî cemiyetlerin “Anadolu ve Rumeli Müdafa'a-i Hukuk Cemiyeti” adı altında birleştirilmesini isteyen, Sivas Kongresi kararlarının dokuzuncu maddesi gereği⁴⁰, Trakya Paşaeli Müdafa'a-i Heyet-i Osmaniyesi ismini “Trakya Paşaeli Müdafa'a-i Hukuk Cemiyeti” olarak değiştirmiştir. Cemiyet, bu değişikliği Merkez Heyeti üyeleri

³⁶ Cemiyetin bu ismi hakkında bkz.: Güner, **Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, s. 13.; Ayrıca bkz.: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yay., İstanbul, 1952, s. 478.

³⁷ **Trakya Paşaeli**, 2 Aralık 1918, No: 1, Ayrıca bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 129.

³⁸ Zekai Güner-Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1990, s. 71-73.

³⁹ Bkz. **Vakit**, 2 Kanunvevvel/Aralık 1918, No: 399; **Söz**, 2 Kânunvevvel/Aralık 1918, No: 20.

⁴⁰ Kongre kararı 9. Maddede yer alan “*Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve alam ile ve tamamen aynı gaye maksatla vicdan-ı milliden doğan vatani ve millî cemiyetlerin itihadından mütehasıl külle-i umumiye bu kere “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti unvanıyla tevsiim olmuştur”* hükmü gereği bütün cemiyetler birleştirilmiştir. Atatürk, **Nutuk, III, Vesikalar**, s. 1063-1065, Vesika no: 130.

ile beraber Edirne mülki ve mahalli yöneticilerinin yanı sıra eşraftan katılımların da sağlandığı bir toplantıda gerçekleştirmiştir. 7 Ekim 1919'da Belediye binasında yapılan toplantıda Müdafâ'a-i Hukuku Millîyenin Trakya'da idaresini Trakya Paşaeli MHOC'nin üstlenmesi kararı verilmiştir⁴¹. Cemiyet, bu kararlarla kendinî bir kat daha güçlenmiş kabul etmektedir. Nitekim Belediye Reisi Şevket Bey, Trakya Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Cemiyeti namına, 7 Ekim 1919'da Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta bu durumu "*Bugünkü muazzam içtimada Müdafâ'a-i Hukuku Millîyenin Trakya idaresini Trakya Paşaeli cemiyetine havale eylemesi ile bir kat daha kesbi kuvvet ve vus'at eylemiş olan cemiyetimizin her türlü mukarreratınıza mutavaata müheyya ve tebligatınıza muntazır bulunduğu*" diye açıklamaktadır⁴². Aynı mealde bir başka telgraf da Trakya Paşaeli Müdafâ'a Cemiyeti namına Şükrü imzası ile çekilmiştir. Bu telgraflardan hareketle bu toplantıda cemiyetin adını Trakya-Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Cemiyeti şeklinde değiştirdiği görülmektedir⁴³. Bununla beraber Trakya-Paşaeli Cemiyeti bu isim değişikliğini ve birleşmeyi kendi nizamnamesinden tamamen vazgeçerek değil, tarihî ve hukuki hüviyetini koruyarak, Sivas Kongresince vurgulanan "*müdafâ'a-i hukuk salahiyet ve vazifesini*" de üstlenerek yapmıştır⁴⁴. Nitekim Vilayet merkezinden Dâhiliye Nezareti'ne çekilen 7 Ekim 1919 tarihli telgrafta "*Bugün bütün Edirne Vilayeti'nin Vali vekili, Ordu-yı Humayun Kumandan vekili ve eşraf-ı ahali belediye dairesinde bil-içtima Müdafâ'a-i Hukuk-ı Millîye Heyeti'ni idare etmek vazifesini müttefikan Trakya Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi'ne tevdi eylediklerini kararlaştırmışlardır*" denilmesinden, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin müdafâ'a-i hukuk adıyla kurulması gereken cemiyetin işlerini de üstlendiği anlaşılmaktadır⁴⁵. Bu tarihten sonra, Cemiyetin kendisine Trakya Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Cemiyeti namını taşıyan bir mühür kazıdığı da görülür⁴⁶.

2. Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniyesi ve Trakya Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Merkez Heyetlerinin Birleştirilmesi

Kuruluşundan itibaren mevcut olan cemiyet içi İtilafçı - eski İttihatçı çekişmeleri, İstanbul Hükümeti ve Anadolu Hareketi eksenli siyasi gelişmelere

⁴¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 171.

⁴² Atatürk, *Nutuk*, III, *Vesikalar*, s. 1254, Vesika no: 268.

⁴³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 135.

⁴⁴ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 171.

⁴⁵ COA, DH.KMS.2.1.

⁴⁶ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 135.

bağlı olarak Merkez Heyeti içerisinde görüş ayrılıklarını körüklemiş ve iki ayrı heyetin varlığı ortaya çıkmıştır. 10 Temmuz 1919 tarihli Trakya Kongresi ile Hürriyet ve İtilafçıların talebi ve Edirne Valisi Salim Paşa'nın baskıları neticesinde kurucu başkan Mestan Efendi istifa ettirilmiş ve yerine Müftü Hilmi Efendi getirilmiştir. Yeni seçilen heyete bazı Hürriyet ve İtilafçılar da dâhil olmuştur⁴⁷. Bu durum Vali Salim Paşa'nın 7 Ekim 1919'da İstanbul'a kaçışına kadar devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nı isteği ile Trakya Paşaeli Cemiyeti, 7 Ekim 1919 tarihli toplantıda Edirne idaresine el koyunca, cemiyetteki ağırlık yeniden eski İttihatçı ekibin lehine dönmüş ve muhtemelen Müftü Hilmi Efendi başkanlıktan çekilmiş olmalıdır. 16 Ekim 1919 tarihli kongre ile yönetim değişikliği yapıncaya kadar, Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin, Anadolu ve Rumeli Müdaf'a-i Hukuk Milliye Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile yazışmalarına bakılacak olursa bu husus açıkça görülür. Söz konusu yazışmalarda “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a-i Heyet-i Osmaniyesi*”⁴⁸ “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a Cemiyeti*”, “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a-i Hukuku Cemiyeti*”⁴⁹, “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a-i Hukuku Milliye Cemiyeti*”⁵⁰ adlarının kullanıldığı ve Cemiyet Başkanı olarak da “*Şükrü*” ve “*Şevket*” beylerin isimlerinin yazıldığı görülmektedir. Bu yazışmalarda “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a-i Heyet-i Osmaniyesi*” ve “*Trakya-Paşaeli Müdaf'a-i Hukuk Cemiyeti*” adını taşıyan iki ayrı mühür kullanılmıştır⁵¹.

Bu dönemdeki yazışmalarda gerek iki ayrı mührün kullanılması ve gerekse iki ayrı cemiyet ve başkan isminin zikredilmesi, karışıklığa sebep olmuş ve benzer adla birden fazla cemiyetin varlığına delalet etmiştir. Bu yazışma ve mühürlerdeki isim kargaşası, iki cemiyet ismini tek bir tüzel kişilik gibi kabul edenlerin yanı sıra, iki farklı cemiyetin varlığının düşünülmesine de yol açmıştır. Tefvik Bıyıklıoğlu bu konu üzerinde çok durmuş ve bizzat cemiyet kurucuları ile görüşerek, bu soruya cevap aramıştır. Görüşmelerde bulunduğu cemiyet kurucuları ve Trakya davasına hizmet edenlerden Şakir Kesebir, Ali Seyfi Tülümen, Rakım Ertür, Şefik Bicioğlu ve İbrahim Akıncı gibi şahıslar, iki ayrı cemiyet kurulduğu iddiasını hiçbir zaman kabul etmemişlerdir⁵².

⁴⁷ Aykut, *Trakya Millî Mücadele Tarihi*, s. 52-53.

⁴⁸ Atatürk, *Nutuk*, III, *Vesikalar*, s. 1271.

⁴⁹ Atatürk, *Nutuk*, III, *Vesikalar*, s. 1254.

⁵⁰ Atatürk, *Nutuk*, III, *Vesikalar*, s. 1263, 1266.

⁵¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 135, 174.; Mühürler için bkz.: Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C II, Ekler. Ves. 23 ve 25.

⁵² Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 172.

Bununla beraber gerek “Şevket” ve “Şükrü” imzalı telgraflar ile Cafer Tayyar Bey’in Mustafa Kemal Paşa ile yazışmaları ve gerekse bu süreçte iki ayrı mühürün kullanılmış olması, devri yaşayanlar da dâhil iki ayrı cemiyetin varlığı kanaati oluşmasına sebep olmuştur. O dönemde, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin faaliyet ve yazışmalarını yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, bu ikilemi görmüş ve Cemiyetin emelleri konusunda rahatsız olduğunu 18.10.1919 tarihli telgrafında I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e “*Trakya'daki teşkilat-ı umumiyenin tevsi ve teşmilinden mümkün olduğu kadar Anadolu ve Rumeli Müdafı'a-i Hukuk Cemiyeti'nin nizamnamesini esas tutmak ve bu surette dahi vahdet-i umumiyemizde bir fark olmadığını göstermek mühimdir*” diyerek bildirmiştir⁵³.

Bu iki başlılık, Lüleburgaz Kongresi öncesinde biraz daha belirginleşmiştir. I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya durumu şöyle açıklamaktadır⁵⁴: “*6 Şubat 1920 telgrafımda arz ettiğim gibi Trakya Cemiyeti'nden ayrılarak vazife görmeye başlayan Müdafı'a-i Hukuk Cemiyeti Edirne Heyet-i Muvakkatesi ve şubeleri sırf Doğu Trakya'ya vaki olacak tecavüzlere karşı millî bir müdafı'a ve yerli ve ecnebi kuvvetlerin dâhilde yeltenecekleri emr-i vakilere veya Sulh konferansının Doğu Trakya'yı Osmanlı camiasından ayıracak mahiyetteki kararlarına muhalefet için gerekli millî kuvvetlerin teşkilatı ve buna ait hususların hazırlıklarıyla uğraşmaktadır*”. Bu rapora göre tek bir cemiyetin varlığını kabul etsek bile biri Doğu Trakya, diğeri de Birleşik Trakya işleri için beraber çalışan iki ayrı heyetin mevcut olduğu aşikardır. Nitekim bu husus Lüleburgaz Kongre kararlarına da yansımış bulunmaktadır. 31 Mart 1920 tarihli Kongre kararlarının ikinci ve üçüncü maddelerine göre, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nden ayrı olarak bir Merkez Heyeti kurulmuş görülmektedir⁵⁵. “*Mukavemet ve müdafıanın kâffe-i icabatını temin ve ihzara*” ve “*Trakya mukadderatının istilzam edeceği bilcümle teşebbüsât-ı siyasiyenin teemmül ve ifası hususunda selahiyet-i kâmile ile ittihaz-ı karara mezun olmak*” üzere “*Trakya Müdafı'a-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi*” adı altında kurulan bu heyet, Trakya'nın silahla savunulması işlerini üstlenmiş oluyordu. Üçüncü maddede ise Trakya'da Anadolu ve Rumeli MHC'ne merbuten yapılmış köy, kaza ve liva teşkilatlarının, Anadolu'daki cemiyet ile “*yek fikir ve yekhis*” olmalarına rağmen, ahvale

⁵³ Atatürk, **Nutuk, III, Vesikalar**, s. 1266, Ves.: 286.

⁵⁴ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 172-173.

⁵⁵ Çevik, **Lüleburgaz-Edirne Kongreleri**, s. 94-95.

mebni olarak ilişkisinin kesilerek devam ettirileceği vurgulanarak, bu heyete bağlandığı bildirilmekte idi⁵⁶. Lüleburgaz Kongresi'nde Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'nin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden bağımsız hareket etme kararı alması, Sivas Kongresi sonrası gerçekleşen birleşme ruhuna aykırı olsa da dönemin şartlarına bağlanabilir⁵⁷.

Gaye bakımından pek farklılık olmasa bile Trakya davasının bu şekilde iki ayrı heyet tarafından yürütülmesi, Edirne kongresine katılan delegelerin de dikkatini çekmişti. Mesele delegeler tarafından kongre gündemine getirilmiş ve uzun tartışmalara yol açılmıştır. Kongrenin 13 Mayıs 1920 tarihli toplantısı neredeyse başından sonuna kadar Trakya Paşaeli Cemiyeti ile Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin vazifeleri, merkez heyetleri ve birleştirilip, birleştirilmemesi konusu üzerindeki tartışmalarla geçmiştir⁵⁸. Şakir (Kesebir) ve Galip Bahtiyar Beylerin, kongre esnasında Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin faaliyetlerini anlatması üzerine, Edirne delegesi İbrahim Bey söz alarak; Cemiyetin varlığını vurguladıktan sonra "*fiili müdafaa'nın lüzumuna mebni Trakya Cemiyeti, bir müdafaa'a heyeti ayırmıştı*" diyerek, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin bundan sonra devamına lüzum olup olmadığını sorgulanmasını istedi. Bunun üzerine söz alan Ali Galip Bey (Gümilcine), "*Müdafaa'a-i Hukuku Milliye Cemiyeti yalnız Osmanlı ülkesine dâhil Trakya parçasını kurtarmak gayesini takip ediyor. Hâlbuki Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin gayesi bütün Trakya'dır. her iki cemiyetin gaye itibarıyla birleşmesi kabul ediliyor mu? Edilmiyor mu? Kabul edilmiyorsa iki cemiyetin de yaşaması ve fiili müdafaa'a ile ikisinin uğraşması lazım gelir. Bunda faide mutasavverdir. Eğer Trakya Cemiyeti ile Müdafaa'a-i Hukuk Cemiyeti aynı vazifeyi görüyorsa, Trakya feshedilmeli. Trakya elyevm dört parçaya ayrılmıştır:*

1. *Türklerin elinde bulunan kısım*
2. *Bulgarların elinde bulunan kısım, dağlarımız.*
3. *Yunanların elinde bulunan Drama, Serez havalisi.*
4. *Gümilcine ve İskeçe havalisi.*

⁵⁶ COA, BEO 4637.347730.06, "Lüleburgaz Kongre Kararları".

⁵⁷ Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 58, (Bahar 2016), s. 134.

⁵⁸ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 174.

Müdafa'a-i Hukuk Cemiyeti, Osmanlı ülkesine dâhil Trakya parçasını müdafaa gayesiyle teşekkül etmiştir. Trakya Cemiyeti ise diğer üç kısmı dahi yabancı hâkimiyetlerden kurtarmak gayesiyle teşekkül etmiştir.

Bu kongre, Garbi Trakya'dan gelen murahhaslarla beraberdir ki; umum Trakya'yu temsil eder. (...)

Binaenaleyh bu cemiyetlerin birleşmesi lazım mı? Değil midir? Ayır ayrı müzakere ve tetkik etmek lazımdır” diyerek cemiyetlerin birleşme meselesini tartışmaya açmıştır. Daha sonra sırasıyla Şevket (Ödül) Bey, Ali Galip (Pekel) Bey, Galip Bahtiyar (Göker) Bey, Kasım Efendi (Yolageldili), Bahaeddin Bey, Behçet (Perim) Bey, Faik (Özkan) Bey söz alarak birleşip birleşmeme konusunu tartıştılar ve daha ziyade birleşme fikrini öne çıkardılar. Bu gelişmeler üzerine Kongre Reisi Şevket (Dağdeviren) Bey'in meseleyi oylatmasıyla cemiyetlerin birleştirilmesi karar altına alınmıştır⁵⁹. Bu durum Edirne Kongresi kararlarına “*Trakya Müdafa'a-i Hukuk teşkilatı, aslı olan Trakya Paşaeli teşkilatıyla tevhid*” şeklinde geçmiştir. Bu tartışmalardan iki ayrı “merkez heyeti” bulunduğu, Trakya-Paşaeli Merkez Heyeti'nin daha ziyade Batı Trakya işleri ile meşgul olduğu, Müdafa'a-i Hukuk Merkez Heyeti'nin ise Doğu Trakya meselesine dair siyasi ve askerî işleri yürüttüğü anlaşılıyor. Nitekim Edirne Kongresi sonrasında oluşan yeni Merkez Heyeti, 14 Mayıs 1920 tarihli toplantıda her iki heyetin elinde mevcut eşya, evrak ve paranın alınmasına karar vermiş ve bu iş için Naki, Hamdi ve Baha Beylerden oluşan bir komisyon kurmuştur⁶⁰. Dolayısıyla bu tarihten itibaren her iki cemiyetin birleştiğini söylemek mümkündür.

Bizim kanaatimiz önce kurulan Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniye Cemiyeti adını taşımakta iken, Sivas Kongresi sonrası Edirne'nin idari olarak Millî Mücadele'nin emrine giriş toplantısının yapıldığı, 7 Ekim 1919 tarihinde ismini Trakya Paşaeli Müdafa'a-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti olarak değiştirmiş ve kendi tüzüğünde yazan Trakya davası ile Anadolu ve Rumeli Müdafa'ai Hukuk Cemiyeti'nin umdelerini birleştirerek yeni bir tüzel kişilik kazanmış ve bu minval üzerine yoluna devam etmiştir. Bu cemiyetin Heyet-i Merkeziye Başkanlığı'nı Edirne Belediye Reisi Şevket Bey yürütmüştür. Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniyyesi Cemiyeti tüzel kişiliği de bir müddet Şehbender Şükrü

⁵⁹ Bu konudaki tartışmalar için bkz.: Mustafa Toker, **Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kongre Tutanakları**, TİTE Yay., Ankara, 2016, s. 130-135.

⁶⁰ **Karar Defteri**, 14 Mayıs 1920 tarihli 1 nolu karar.

Bey'in riyasetinde sürdürülmüştür. Şükrü Bey, daha ziyade Batı Trakya işleri ile meşgul olmuş ve ecnebilerle olan münasebetleri yürütmüş, Şevket Bey de Doğu Trakya meselesi üzerine yoğunlaşmış görülmektedir⁶¹. Nitekim bu durum Edirne Kongresi'ne kadar devam etmiştir. Edirne Kongresi bu iki başlılığı nihai olarak çözmüş ve kongrede oylanarak iki cemiyetin “*Trakya Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Cemiyeti*” unvanı altında birleştirilmesine karar verilmiştir⁶².

3. Başkan Değişiklikleri

Cemiyetin kurucular kurulunda yer alan isimler, araştırmacılar arasında tartışılrsa da tüzük ve programa göre “Merkez Heyeti”nin 12 üye ve 1 de başkandan oluşması gerekiyordu⁶³. Kurucular kurulunun çoğunluğunun yer aldığını tahmin ettiğimiz ilk Merkez Heyeti toplantısında başkanlığa Edirne Müftüsü İskeçeli Mestan Efendi getirilmiştir. Yaklaşık olarak 8,5 ay görev yaptıktan sonra rahatsızlığını ileri sürerek başkanlıktan ayrılmıştır⁶⁴. Mestan Efendi'nin yerine Damat Ferit Paşa'nın ikinci kabinesi döneminde İstanbul Hükümeti ile iyi ilişkiler kurulması gözetilerek, 10 Temmuz 1919 kongre kararı ile Edirne Müftüsü Hilmi Efendi getirilmiştir. Edirne'de Darümuallimin binası konferans salonunda gerçekleşen bu toplantıya, Merkez Heyeti'nin yanı sıra merkez kazadan şehrin ileri gelenleri ve aydınları katılmış, diğer kazalardan ise şube temsilcileri hazır bulunmuşlardır. Heyet-i Merkeziye Başkanı Müftü Mestan Efendi'nin sağlık özrü beyanı ile istifasını sunması üzerine kongrece yeni Merkez Heyeti oluşturulmuş ve başkanlığı da Müftü Hilmi Efendi getirilmiştir⁶⁵. Mestan Efendi'nin istifa ettirilerek, Hilmi Efendi'nin başkanlığa getirilmesinde Edirne Valisi Salim Bey'in ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın

⁶¹ Bu tarihten sonra iki adet mührün mevcudiyeti ve yazışmalarda iki cemiyet isminin ve farklı başkanlarının bulunması bu hususu teyit etmektedir. Bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 172. Ayrıca her iki dernek adına aynı tarihlerdeki yazışmalar için bkz.: Atatürk, **Nutuk, III, Vesikalar**, (Şükrü adı ile yazılan vesikalar için bkz.) s. 1266, Vesika no: 286, s. 1271, s. 1276-78, Vesika no: 295; (Şevket adı ile yazılmış vesikalar için bkz.) s. 1254 Vesika no: 268, s. 1261-1263., Vesika no: 281.

⁶² Toker, **Kongre Tutanakları**, s. 135.

⁶³ **Trakya Paşaeli**, 1 Aralık 1918, No:1, s. 1.; **Tasvir-i Efkâr**, No: 2583, 7 Aralık 1918, s. 2.

⁶⁴ Tefvik Bıyıklıoğlu, kurucular kurulu olarak 8 isim vermekte ve bunları ilk Merkez Heyeti olarak göstermektedir. Ayrıca Mestan Efendi'nin başkanlığının birkaç ay sürdüğünü ve yerine Dedeâğaç Konsolosu Şükrü Bey'in geçtiğini yazmaktadır. Bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 133. Halbuki bu süreçte Şükrü Bey Başkan olmamıştır. Sadece Müftü Mestan Efendi'nin 10 Temmuz 1919 Kongresi'nde istifasını sunması üzerine Kongre Riyasetine getirilmiştir. Bkz.: **Trakya Paşaeli**, 15 Temmuz, 1919, No: 32, s. 1, “Trakya Kongresi”.

⁶⁵ **Trakya Paşaeli**, 15 Temmuz, 1919, No: 32, s. 1.

etkisi oluşu bilinmektedir. Fırka temsilcileri sürekli olarak Cemiyetin, İttihatçılar tarafından kurulduğu ve idare edildiği propagandasını yaymışlar ve faaliyetlerini karalamışlardır. Hürriyet ve İtilafçıların propagandası ve İstanbul Hükümeti'nin tesirinde kalan Vali Salim Bey de sadece Mestan Efendi'nin başkanlıktan çekilmesi ile yetinmemiş, Belediye Reisi Şevket Bey üzerinde baskı kurarak, yeni Merkez Heyeti'ne Hürriyet ve İtilafçılardan bazı kimselerin girmesini sağlamıştır⁶⁶. Hilmi Efendi'nin riyaseti 16 Ekim 1919 tarihine kadar takriben üç ay sürmüştür.

Cemiyetin tarihi incelendiğinde kuruluşun (8 Kasım 1918), Edirne'nin işgaline kadar (25 Temmuz 1920) İstanbul ve Anadolu ile ilişkiler gözetilerek iç ve dış etkenlerle kongre süreçlerinde başkan değişikliklerine gidildiği gözlenir. Nitekim siyasi etkilerle ikinci defa başkan değişikliği, 16 Ekim 1919 Edirne Kongresi'nde gerçekleşmiştir. Ali Rıza Paşa hükümetinin işbaşına geçmesi üzerine, Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey (16 Ekim 1919) cemiyet yönetimince başkan seçilmiştir. O'nun başkanlığı da 25 Temmuz 1920 Edirne'nin işgaline kadar devam etmiştir. Şevket Bey'in Yunan işgali evvelinde yaklaşık 9,5 ay görev başında kaldığı varsayılırsa diğerlerine göre en uzun süre başkanlık yaptığı anlaşılmaktadır⁶⁷. Yeni bir Merkez Heyeti oluşturulması ve Edirne Belediye Reisi Şevket Bey'in başkanlığa getirilmesinde, Sivas Kongresi kararları ve Mustafa Kemal Paşa'nın etkisi büyüktür. Sivas Kongresi'nin son günlerinde Mustafa Kemal Paşa, bütün vilayetlere telgraf çekerek, meşru bir hükümet işbaşına geçinceye kadar Damad Ferit Hükümeti idari münasebatın ve İstanbul ile de muhaberatın kesilmesini istemişti⁶⁸. Anadolu'nun birçok vilayeti bu emre uymuştu. Trakya'nın durumu, coğrafi konumundan dolayı farklı idi. Olayın üzerinden yaklaşık 25 gün geçmiş olmasına rağmen henüz olumlu bir haber alınamamıştı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Trakya Paşeli Cemiyetine iki kıta telgraf çekerek, Damat Ferit Hükümeti'nin akıbeti ve Ali Rıza Paşa kabinesi hakkında bilgi verdi ve Edirne'nin durumunun bildirilmesini istedi. Cemiyet Namına Şükrü imzasıyla verilen cevapta,

⁶⁶ Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi**, s. 52-56.; Ayrıca bkz.: Çevik, **Lüleburgaz-Edirne Kongreleri**, s. 71-72.

⁶⁷ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 135-136. Tefik Bıyıklıoğlu ve Zekai Güner, Mestan Efendi'den birkaç ay sonra Cemiyetin yabancılarla temasını kolaylaştırmak maksadıyla Dedeoğlu Konsolosu Şükrü Bey'in getirildiğini yazmakta iseler de kronoloji takip edildiğinde bu mümkün görülmemektedir. Hilmi Efendi, 10 Temmuz 1919'da Müftü Mestan Efendi'nin sağlık sebebiyle istifası sonrasında kongre heyeti tarafından yapılan seçim sonrasında halef-selef olarak başkanlık görevini devralmıştır (V.A.).

⁶⁸ Atatürk, **Nutuk**, C I, s. 144.

Cemiyetin Kongre kararlarına tamamen iştirak ettiği bildirilmekteydi. Bu yazışmalar üzerine 6-7 Ekim 1919'da Edirne'de üst düzey idarecilerin katılımı ile iki toplantı gerçekleştirildi. Birinci toplantıdan sonra Vali Salim ve Polis Müdürü Fuat Beyler Edirne'yi terk ederek İstanbul'a kaçtılar. Ertesi gün yapılan ikinci toplantıda Trakya'da A-R MHC'nin idaresinin ve maksadının, Trakya Paşaeli Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne havale edilmesi kararlaştırıldı⁶⁹. Böylece Edirne şehrinin idaresi, Temsil Heyeti'nin otoritesine bağlanmış ve A-R MHC ile Trakya Paşaeli Cemiyeti aynı maksat etrafında birleşmiş oldular. Bu gelişmeleri takiben Trakya Cemiyeti, Batı Trakya meselelerini görüşmek ve yeni Merkez Heyetini oluşturmak üzere kongre kararı aldı. 16 Ekim 1919'da gerçekleşen kongrede, o zamana kadar yapılan işler hakkında bilgi verilmiş, bundan sonra yapılması gerekli olan işler konuşulmuş ve 16 kişilik yeni bir Merkez Heyeti seçilmiştir. Başkanlığına da Edirne Belediye Reisi Şevket Bey seçilmiştir⁷⁰.

Şevket Bey'in başkanlıkları bundan sonraki kongre süreçlerinde Merkez Heyeti üye sayısı ve üyelerinde yapılan değişikliklere rağmen devam ettirilmiştir. 31 Mart-1 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan Lüleburgaz Kongresi kararlarına göre, Merkez Heyetine her livadan ikişer kişi seçilmiş⁷¹, Millî Komutan ve Trakya mebusları da üye addedilmiştir. Trakya Müdaf'a-i Hukuk-ı Milliye Heyet-i Merkeziyesi kongreden hemen sonra çalışmaya başlamış ve 12 Nisan 1920 tarihli toplantıda Edirne Belediye Reisi Şevket Bey'i yeniden başkanlığa, Kırklarelili Şevket Bey'i veznedarlığa ve Lüleburgazlı Şevket Bey'i de kâtipliğe seçmiştir⁷². Merkez Heyeti'nin yenilendiği bir diğer kongre de 9-13 Mayıs 1920 tarihleri arasında toplanan Edirne Kongresi'dir. Kongrenin 9 Mayıs tarihli oturumunda yeni heyet seçilmiş ve başkanlığına bir kez daha Şevket Bey getirilmiştir⁷³. Şevket Bey'in başkanlığı Edirne'nin işgali olan 25 Temmuz 1920 tarihine kadar devam edecektir.

⁶⁹ Veysi Akın, "Mustafa Kemal Paşa'nın İş'arı Üzerine Edirne'nin İdaresine El Konulması ve Bununla İlgili Yazışmalar", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S 3, (1998), s. 38-41.

⁷⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 193-194.

⁷¹ Lüleburgaz kongre kararları için bkz.: COA, BEO 4637.347730.06; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 217-218.

⁷² *Karar Defteri*, 12 Nisan 1920 tarihli karar.

⁷³ Toker, *Kongre Tutanakları*, s. 146.

4. Merkez Heyeti Üye Sayısı ve Üyelerinin Değişimi

Kuruluş döneminin şartlarına bağlı olarak Cemiyetin ilk kurucuları ve yönetim kurulu da Edirnelilerden oluşmuştu. Millî Mücadele dönemi Trakya hadiseleri ve Trakya Paşaeli Cemiyeti üzerine araştırmalar yapan ve o dönemde topladığı konu ile ilgili evrakı Türk Tarih Kurumu Arşivi'ne bırakan Tevfik Bıyıklıoğlu, devri yaşayanların anlattıkları ve “kuruluş beyannamesi” olarak tanımladığı bir belgenin altında imzaları bulunan sekiz kişiyi “kurucular kurulu” ve aynı zamanda da ilk “Merkez Heyeti” olarak göstermektedir. Bu belgede tarih olmamakla beraber, “*Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi Edirne Merkez İdaresi'nin Trakyalılara Beyannamesi*” başlığı bulunmaktadır. Belgede işaret edildiği gibi beyannamenin altında imzası bulunanlar Edirne'deki “*Merkez İdare*”yi oluşturmaktaydılar. Bu isimler; Edirne Müftüsü Mestan Efendi, Edirne Belediye Reisi Şevket Bey, Avukat Mehmet Şeref Bey, Maksut Beyzade Derviş, Müftüzade Cemal, Nazmi Beyzade İsmail, Alırıza Efendizade Ali Seyfi (Seyfeddin) ve Kumanlızade Ömer Bey'den müteşekkil idi⁷⁴.

Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin kuruluşu üzerine doktora çalışması olan Zekai Güner ise Cemiyetin “*Beyanname*” adıyla yayımladığı bir başka belgeyi kuruluş beyannamesi olarak göstermekte ve bundan mülhem olarak kurucular kurulunda yer alan şahısların isimlerini Yolageldili Kasım Efendi, Belediye Reisi Şevket Bey, Mebus Faik Bey, Edirne Müftüsü Mestan Efendi, Nazmi Beyzade İsmail Bey, Maksut Beyzade Derviş Bey, Dr. Rıfat Osman Bey, Mustafa Paşazade Fethi Bey, Komanlızade Ömer Bey, Müftüzade Cemal Bey, Mustafa Beyzade Neyyir Bey, Hafız Rıza Efendizade Ali Seyfeddin Efendi ve Avukat Şeref Bey olarak vermektedir⁷⁵.

⁷⁴ Vilayette memur oldukları için gelen baskılar üzerine Ali Seyfi ve Ömer Beyler bir süre sonra cemiyetin merkez heyetinden ayrılacaklar, fakat faaliyetlerine katılmaya devam edeceklerdir. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C I, s. 133. Bu beyannamenin metni ve imzalar için bkz.: Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C II, s. 34-36, Osmanlı harfli metin için bkz., Vesika no: 22, Beyannamenin gazete metni için bkz.: *Trakya Paşaeli*, 10 Mart 1919, no: 15, s. 2.

⁷⁵Bkz.: Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa'a-i Hukuk Cemiyeti*, s. 16, dipnot 42, s. 146-147 (Metin). Bu beyannamenin iddia edildiği gibi 2 Aralık 1918 tarihinde gazetede yayımlandığı ispat edilebilirse ilk kurucular ve ilk merkez heyeti olduğu doğrulanmış olur. Ancak bu yapıncaya kadar belgenin 2 Aralık 1918 tarihli olması şüphelidir. Çünkü Zekai Güner bir başka eserinde aynı belge için 21 Eylül 1919 tarihli Trakya Paşaeli gazetesini kaynak göstermektedir. Bkz.: *Güner-Kabataş, Millî Mücadele Dönemi*, s. 71-73.; Osmanlı harfli metin için bkz.: Beyannameler, Ekler, “Beyanname”.

Dönemi yaşayanlardan önemli bir şahsiyet olan Mehmet Şeref Aykut ise hatıratında Cemiyetin “*tüzük*” ve “merkez heyetini” oluşturan isimleri sayarken; Şevket Bey, Dr. Rifat Osman Bey, Kasım Efendi, Şeref Bey, İsmail Nazım Bey, Müftüzade Cemal Bey, Fethi Bey, Cevdet Kazım Bey, Müftü Sinan Efendi (Mestan Efendi), Ali Seyfi Bey, Ahırköylü Ahmet Bey ve Münir Mustafa Bey’i kurucular olarak göstermektedir⁷⁶.

Ancak 2 Aralık 1918 tarihli Cemiyetin yayın organı *Trakya Paşaeli* gazetesinde yayınlanan programında yer alan “*Cemiyet bir reis ve on iki azadan mürekkep bir heyet-i idare ile tedvir edilir*”⁷⁷ ifadesinden hareketle diğer iki belgeyi de değerlendirmek kaydıyla ilk listeyi programın yayımlanmasından önceki dönemle (8 Kasım-1 Aralık 1918) ilgilendirerek “kurucular kurulu” ve ilk “Merkez Heyeti” olarak gösterebiliriz. İkinci listeyi de programın yayımlanmasından sonraki döneme dair ilk “Merkez Heyeti” olarak kabul edebiliriz. Mehmet Şeref Aykut’un listesinde yer alan farklı isimleri ise Kumanlızade Ömer Bey ile Ali Seyfi Bey’in vilayette memur olmaları dolayısıyla kısa süre sonra yönetimden istifalarını müteakip, Cevdet Kazım Bey ve Ahırköylü Ahmet Bey’in heyete katılmaları, Faik Bey’in yokluğunu ise İstanbul’da murahas olarak bulunması, Maksut Beyzade Derviş Bey’in listede yer almamasını ise sehven yazılmayarak yerine istifa etmiş bulunan Ali Seyfi Bey’in yazılmış olması ile açıklayabiliriz. Ayrıca üçüncü listede yer alan Münir Mustafa ismi de Mustafa Beyzade Neyyir olmalıdır.

Vilayete verilen kuruluş dilekçesi ortaya çıkmadığı müddetçe, kurucular kurulunun kimler olduğu ve ilk Merkez Heyeti’nin kaç kişiden oluştuğunu teyit etmek mümkün görülmemektedir. Tevfik Bıyıklıoğlu 1950’li yıllarda bu belgenin peşine düşmüş ise de yakılmış veya Yunanistan’a kaçırılmış olma ihtimaliyle bir türlü ulaşamamıştır⁷⁸. Ayrıca Tevfik Bıyıklıoğlu ve Zekai

⁷⁶ Aykut, **Trakya’da Millî Mücadele Tarihi**, s. 39. Dönemi yaşayanlardan Dr. Fuat Koman (Mehmet Şeref Aykut’un damadı) ise Tevfik Bıyıklıoğlu’na yazdığı 7 Şubat 1954 tarihli bir mektupta kurucular olarak Av. Mehmet Şeref, Belediye Reisi Şevket, Kumanlı Ömer Lütfi, Müftüzade Şerif, Muhasebe Başkâtibi Rasim, Dr. Rifat Osman Tosyavizade ve Gazeteci Mustafa Neyyir Beylerin isimlerini zikretmektedir. Hatta görev taksimini de Şevket Bey (Reis), Şeref Bey (Katib-i Umumi ve Hükümet nezdinde mesul murahas), Dr. Rifat Osman Bey (İtilaf Devletleri ve Sulh Konferansı nezdinde vesika hazırlamaktan mesul), Ömer Lütfi Bey (Veznedar), Rasim Bey (Muhasebe ve Kitabet) şeklinde belirtmektedir. Bkz.: **TTK Arşivi**, TB 20/189 B: 113-114. Ancak burada Şevket Bey Başkan olarak gösterildiği için bu listedekilerin kurucular kurulu olması mümkün değildir. Çünkü Cemiyetin ilk Başkanı Müftü Mestan Efendi’dir. Şevket Bey Hilmi Bey’den sonraki üçüncü başkandır.

⁷⁷ **Trakya Paşaeli**, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, No: 1, s. 1.

⁷⁸ Bıyıklıoğlu, **Trakya’da Millî Mücadele**, C I, s. 128-129.

Güner'in kuruluş beyanamesi olarak delil gösterdikleri belgelerin üzerlerinde tarih bulunmadığı için hangisinin daha önce olduğunu söylemek de zordur. İçerik olarak incelendiğinde her iki belgenin de cemiyetin kuruluşu ve gayesini Trakya halkına duyurmak maksadıyla yayımlanmış olduğu anlaşılır. Dolayısıyla buradan hareketle bir tarihleme önceliği yapmak mümkün görülmemektedir⁷⁹.

Sekiz kişilik ilk Merkez İdaresi'nin başkanı Müftü Mestan Efendi idi. Bunun dışında bir görev dağılımı yapılmamıştı. Bu konuda net bilgilere program sonrasında oluşan heyetle birlikte ulaşabiliyoruz. Programa göre Cemiyetin bir başkanı, bir başkan yardımcısı, bir de sandık emini olacaktı. 13 kişiden oluşan yeni Merkez Heyeti'nde, Başkanlığı yine Müftü Mestan Efendi üstlenmiş, Başkan Yardımcılığına Şevket (Dağdevirenzade) Bey getirilmiş ve Sandık Emini olarak da Ali Seyfi (Tülümen) seçilmişti⁸⁰. Ayrıca Cemiyet, İstanbul'da 5 kişiden ibaret bir “*Siyasî Heyet*” bulundurabilecekti. İstanbul Mümessilliklerini ilk dönemde Edirne Milletvekili Faik (Kaltakkıran) ve Kasım (Yolageldili) üstlenmişlerdi⁸¹. İlerleyen dönemde Kasım Efendi'nin Edirne'ye gelerek Merkez Heyeti çalışmalarına katılması üzerine -iş yoğunluğu ve temsil yet durumu dikkate alınarak- Galip Bahtiyar (Göker) Bey, Hüseyin Sabri Bey, Nedim Bey ve Hasan Tahsin (Argun) Bey'in İstanbul Mümessillğine tayini ile beş kişilik kadro tamamlanmış oldu. Ayrıca Sofya (Şükrü Bey), Kırcaali (Cevdet Bey) ve Mustafapaşa'da (Aziz Bey) da birer mümessil bulundurulması kararlaştırılmıştır⁸².

İlk başlardaki bütün olumsuzluklara rağmen cemiyet, kısa sürede bütün Doğu Trakya'da teşkilatlanmayı başarmıştır. Edirne'de kurulan merkez teşkilatı ile beraber Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Gelibolu sancaklarının yanı sıra Çorlu, Lalapaşa, Lüleburgaz, Malkara, Uzunköprü, İpsala, saray, Babaeski, Havsa, Pavli (Pehlivan köy), Hayrabolu, Kavaklı (Meriç), Vize, Enez, Pınarhisar, Çerkezköy, Keşan, Evreşe, İğneada, Sarayakpınar, Ömerbey Maksudlu, Zaluf dâhil kaza ve nahiyelere varıncaya kadar şubeler açılmıştır. Bu şubeler

⁷⁹ Belgeler için bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C II, s. 34-36 ve Ekler: Vesika No: 22/1.

⁸⁰ Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi**, s. 38-39.

⁸¹ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 134.

⁸² Sofya Mümessillğine önce İbrahim Bey görevlendirilmişse de mazeret beyanı üzerine bu göreve Şükrü Bey getirilmiştir. Bkz.: **Karar Defteri**, 29 Haziran 1920; kara no: 151.

Merkeze bağlı olarak çalışmışlardır⁸³. İstanbul'un işgalinden sonra teşkilatlanma sahasına Çatalca'nın da katıldığı görülür.

Kuruluş döneminin şartlarına bağlı olarak Cemiyetin ilk kurucuları ve yönetimi Edirnelilerden oluşmuştu. Ancak, ilerleyen dönemlerde cemiyetin bütün Trakya'da şubeler açması ve Trakya meselesinin hassasiyeti dolayısıyla sadece Edirne'den idare edilemeyeceğinin anlaşılması üzerine, bütün Trakya'yı kapsayan bir Merkez Heyeti oluşturulması kararlaştırılmıştır⁸⁴. Bu maksatla, geniş katılımlı bir istişare toplantısına gerek duyulmuştur. Trakya Kongresi adı ile merkez delegelerinin yanı sıra Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu sancakları ile komşu sancak olan Çatalca delegelerinin de katılımı ile 10 Temmuz 1919'da Edirne'de Muallim Mektebi'nde gerçekleştirilen bu toplantıda, Trakya Paşaeli Heyet-i Osmaniye Cemiyeti'nin o güne kadar yaptığı işler görüşülmüş ve Trakya'nın tamamını temsil eden yeni bir Merkez Heyeti teşekkül etmiştir⁸⁵.

10 Temmuz 1919 Trakya Kongresi'nde gerçekleştirilen yönetim değişikliğine göre, Merkez Heyeti üye sayısı başkan dâhil olmak üzere on dörde çıkarılmıştır⁸⁶. Kongre heyeti tarafından Edirne Müftüsü Hilmi Efendi, Belediye Reisi Şevket Bey, Şehbender Şükrü Bey, Yakup Efendizade Derviş Bey, Ahmed Efendizade Cemal Bey, Müftüzade Cemal Bey, Doktor Rıfat Osman (Tosyavizade), Rasim Beyzade Hacı İbrahim Bey, Nazmi Beyzade İsmail Bey, Reşit Beyzade Ahmed Bey, Cezzarzade Şevki Bey, Avukat Şeref Bey, Lüleburgazlı Avukat Şevket ve Bekir Efendizade Hafız Mehmed Efendi aza olarak seçildiler⁸⁷. Cemiyet Başkanlığı'na da Müftü Hilmi Efendi getirildi⁸⁸. Bu değişimle İstanbul Hükümeti ile daha sıcak ilişkiler kurabileceği düşünülen Müftü Hilmi Efendi'nin başkanlığa getirilmesinin yanı sıra, heyet üyelerinin sayısı arttırılmış ve Edirne merkez sancağından başka temsilciler de yönetime alınmıştır. Buna göre; Yolageldili Kasım Efendi, Ali Seyfi (Tülümen), Mustafa Paşazade Fethi Bey, Mustafa Beyzade Neyyir Bey, Cevdet Kazım Bey ve Ahırköylü Ahmet Bey yeni yönetimde yer almamakta, Şehbender Şükrü Bey, Ahme Efendizade Cemal Bey, Rasim Beyzade Hacı İbrahim Bey, Reşit Beyzade Ahmet Bey, Cezzarzade Şevki Bey, Lüleburgazlı Av. Şevket

⁸³ **Trakya-Paşaeli**, 30 Aralık 1918, no: 5 ve 6 Ocak 1919, no: 6 nüshaları.

⁸⁴ Aykut, **Trakya Millî Mücadele Tarihi**, s. 75-80.

⁸⁵ **Trakya Paşaeli**, 15 Temmuz 1919, no: 32, s. 1, "Trakya Kongresi".

⁸⁶ Güner, **Trakya -Paşaeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti**, s. 71-74.

⁸⁷ **Trakya Paşaeli**, 15 Temmuz 1919, no: 32, s. 1, "Trakya Kongresi".

⁸⁸ Güner, **Trakya -Paşaeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti**, s. 72.

Bey, Bekir Efendizade Hafız Mehmet Efendi ve Yakup Efendizade Derviş Bey heyete girmiş bulunmaktadır.

Merkez Heyeti sayısında değişiklik yapılan bir başka toplantı da 16 Ekim 1919 tarihli Trakya Kongresi'dir. 7 Ekim 1919 Belediye binasına gerçekleşen toplantıdan sonra Vali Salim ve Emniyet Müdürü Fuat Beylerin Edirne'yi terk etmesi, Trakya işlerinin iki ayrı cemiyet üzerinden yürütülmesi ve durumun hassasiyeti göz önünde bulundurularak, 16 Ekim 1919'da bütün vilayet liva, kaza ve nahiyelerinden katılan delegelerle bir Trakya kongresi toplanmış; kongrede Trakya işleri görüşülmüş, Batı Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgaline göz yumulamayacağı belirtilmiş ve Merkez Heyeti seçimi yapılmıştır. Bu seçimde Merkez Heyeti üye sayısı bir kez daha artırılarak on altıya çıkarılmıştır⁸⁹. Heyet üyeliğine kimlerin seçildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber, Merkez Heyeti Başkanlığını Belediye Reisi Şevket Bey üstlenmiş görülmektedir. Muhtemelen Vali Salim Bey'in baskıları sebebiyle yönetimden ayrılan eski İttihatçı kanat bir kez daha yönetime geri dönmüş olmalıdır.

Bu süreçten sonra cemiyetin durumunda en önemli değişim 31 Mart - 2 Nisan 1920 Lüleburgaz Kongresi'nde gerçekleşmiştir⁹⁰. Lüleburgaz Kongresi öncesinde yaşanan İstanbul'un işgali dolayısıyla Çatalca sancağı da Cemiyetin bir şubesini açarak bölge mücadelesine katılmıştır. Lüleburgaz Kongresi'nde, Trakya-Paşaeli Cemiyeti Merkez Heyeti'ne beş liva adına her livadan ikişer olmak üzere on kişi seçilmiş ve her livadan bireri kişi de yedek listeye alınmıştır. Ayrıca Trakya mebusları ile Kolordu Kumandanı Merkez Heyeti tabii azasından sayılmıştır. Buna göre; Şevket Bey (Edirne-Dağdevirenzade), Kasım Efendi (Edirne-Yolageldili), İsmail Bey (Edirne), Şevket Bey (Lüleburgaz-Ödül), Müftü Mestan Efendi (Edirne), Ekrem Bey (Gelibolu Fen Memuru-Demiray/Edirneli), (Süleyman) Şevket Bey (Kırkkise/Kırklareli-Dingiloğlu), Ahmet Muhtar (Merter/Edirne-Ahırköylü) Bey, Mustafa Asım Efendi (Şarköy), Hafız Emin Efendi (Keşan) asıl üye; Nazmi Bey (Malkara), Niyazi Bey (Çorlu), Murat Bey (Lüleburgaz), Cemal Bey (Edirne), Adil Bey (Tekfurdağı/Tekirdağ) de yedek üyeliklere seçilmişlerdi. Ayrıca Trakya mebusları (Şakir Kesebir - Gelibolu, Galip Bahtiyar - Edirne, Hayreddin (Belli) - Çatalca) ve Kolordu Kumandanı (Cafer Tayyar Eğilmez) heyetin tabii üyesi

⁸⁹ Atatürk, **Nutuk, III, Vesikalar**, s. 1266-1267, vesika no: 297 (21 Ekim 1919 tarihi yazışma).

⁹⁰ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 137.

sayılmışlardı⁹¹. Lüleburgaz Kongresi'nde seçilen Trakya Müdafaa'a-i Hukuk-ı Milliye Heyet-i Merkeziyesi kongreden hemen sonra çalışmaya başlamış ve 12 Nisan 1920 tarihli toplantıda Edirne Belediye Reisi Şevket Bey'i bir kez daha başkanlığa, Kırklarelili Şevket Bey'i veznedarlığa ve Lüleburgazlı Şevket Bey'i de kâtipliğe seçmiştir⁹². Bu dönem Trakyalılar arasında “*Üç Şevketler Dönemi*” diye anılmıştır.

Cemiyet ile ilgili yapısal ve idari bir değişim de Edirne Kongresi sürecinde yaşanmıştır. Edirne Kongresi, San Remo Konferansı (19-26 Nisan 1920) sonrasında toplandığı için diğer kongrelere nazaran, Doğu Trakya'nın savunması için daha radikal kararlar almak zorundaydı. Çünkü mezkûr konferansta Trakya'nın Yunanistan'a bırakılması kararlaştırılmış ve kongrenin devam ettiği günlerde kararlar, Paris'te bulunan Tevfik Paşa riyasetindeki Osmanlı heyetine bildirilmiş bulunuyordu⁹³. Tarihi Türk yurdu Trakya'nın ellerinden alınacağı endişesini taşıyan Trakyalılar, bu duygularla 9-13 Mayıs 1920 tarihlerinde “Trakya'nın savunma işlerini” görüşmek maksadıyla Edirne'de bir araya geldiler. Muallim Mektebi konferans salonunda Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca livalarından gelen 236 delegenin katılımı ile gerçekleşen ve beş gün süren Edirne Kongresi'nde, Trakya'nın Yunan işgaline karşı silahla savunması kararlaştırıldı. Görüşülen bir diğer önemli mesele de Cemiyetin alacağı yeni vaziyet ve Merkez Heyeti seçimleri idi. Reis Şevket Bey'in önerisi üzerine “*Trakya-Paşaeli Cemiyeti*” ve “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” isimleri birleştirilerek, “Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” unvanı kabul edilmiştir⁹⁴. Ayrıca yeni Merkez Heyeti oluşturulmuş ve beş liva namına her livadan üçer olmak üzere 15 kişi seçilmiştir. Yeni oluşturulan Merkez Heyeti'ne Edirne namına Belediye Reisi Şevket, Yolageldili Kasım, Ahırköylü Ahmet, Tekirdağ namına eski mebuslardan Faik (Özkan), Malkaralı Ali Nazmi ve Saraylı Ali Naki Beyler, Kırklareli namına Lüleburgazlı Şevket Bey (Ödül), Kulelili (Babaeski) Hamdi ve Kırklarelili Nazmi Beyler, Gelibolu namına Şakir (Kesebir), Baha ve Ekrem Beyler, Çatalca namına da eski mebuslardan Hayreddin Bey, Hasan Şevket ve Halil Sadi Beyler seçildiler. Millî Kumandan Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey de kongre kararı

⁹¹ Zekai Güner, “Lüleburgaz Kongresi”, **81. Yılında Lüleburgaz Kongresi**, Lüleburgaz Belediyesi Yay., Lüleburgaz 2001, s. 48-58. Ayrıca bkz.: Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 136.

⁹² **Karar Defteri**, 12 Nisan 1920 tarihli karar.

⁹³ COA, DH-ŞİFRE 108.83.01.

⁹⁴ Bu konu hakkında tartışmalar için bkz.: Tokar, **Kongre Tutanakları**, s. 130-135.

gereği heyet azası sayıldı. Böylece Merkez Heyeti üyelerinin sayısı on altıya çıkmış oldu⁹⁵. Merkez Heyeti'nin 14 Mayıs 1920 tarihli toplantısında kendi arasında yaptığı seçimle Riyasete Şevket (Dağdeviren), Riyaset Vekâletine Süleyman Faik (Özkan), Kitabet-i Umumiye'ye Şakir ve Ekrem, Muhasip ve Veznedarlığa Halil Sadi ve Nazmi Beyler getirildiler⁹⁶.

Bu dönemde Merkez Heyeti iş yoğunluğunu dikkate alarak kendi arasında iş bölümü yapmış ve yedi komisyon oluşturmuştur. Bunlardan ilk üçü “Siyasiyat”, “Müdafa'a”, “Maliye” komisyonları “*encümen-i esasi*” sayılmış, diğerleri de “*idari işler*” için teşkil edilmiştir. 8 Temmuz 1920 tarihli toplantıda alınan 191 nolu karara göre kurulan bu yedi komisyon ve üye dağılımları şöyleydi⁹⁷:

Encümen-i Esasi Komisyonları:

Siyasiyat: Şakir Bey, Edirneli Şevket Bey, Hayreddin Bey, Naki Bey, Şevket Bey Lüleburgazlı.

Müdafa'a: Hamdi Bey, Şevket Bey Kırkkilise, Ekrem Bey, Ahmet Bey, Bahaeddin Bey.

Maliye: Kasım Efendi, Halil Sadi Bey, Hasan Şevket Bey Çekmece, Nazmi Bey, Faik Bey.

İdari İşler Komisyonları:

Mubaya'a: Ahmed Bey, Hamdi Bey, Nazmi Bey.

Tahkikat: Faik Bey, Hayreddin Bey, Lüleburgazlı Şevket Bey.

Muhaberat: Şakir Bey, Ali Naki Bey, Hasan Şevket Bey, Halil Sadi Bey.

İdare Memuru: Kırkkilise Şevket Bey, Kasım Efendi.

Cemiyetin idari ve işleyiş bakımından değişimini sağlayan diğer bir etken de Trakya'nın işgali olmuştur. 20-25 Temmuz 1920'de Trakya topraklarının, 25 Temmuz itibarı ile de cemiyet merkezinin bulunduğu Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgali üzerine Cemiyet, büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Cemiyet Başkanı Şevket Bey Edirne'de kalmış, Şakir (Kesebir) ve Hayrettin (Belli) Beyler İstanbul'a geçmişler, İkinci Başkan Süleyman Faik (Özkan) bir hafta

⁹⁵ Toker, **Kongre Tutanakları**, s. 145-146.

⁹⁶ **Karar Defteri**, 14 Mayıs 1920 tarihli karar.

⁹⁷ **Karar Defteri**, 8 Temmuz 1920 tarihli 191 nolu karar.

kadar Edirne'de kaldıktan sonra bir yolunu bularak, İstanbul'a kaçmak zorunda kalmış ve cemiyetin buradaki faaliyetlerine katılmıştır. Yöneticilerin önemli bir kısmı bölge idarecileri ve ordu ileri gelenleriyle beraber Bulgaristan'a geçmiştir. Bunlar arasında Kırklarelili Şevket (Dingiloğlu), Ahırköylü Ahmet (Merter), Ali Seyfi (Tülümen) ve Kasım (Yolageldili) Beyler de bulunuyordu. Merkez Heyeti üyelerinin bir kısmı da tutuklanarak Yunanistan'a sürgüne gönderilmişlerdir. Sürgün edilenler arasında işgal sırasında yakalanarak Atina'ya sevk edilen Millî Kumandan Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey'den⁹⁸ başka Edirne'de kalanlardan Belediye Reisi Şevket, Müftü Hilmi Efendi, Yakup Efendizade Derviş, Mustafa Paşazade Fethi, Maksut Beyzade Derviş Beyler de bulunuyordu⁹⁹. İşgal sonrasında cemiyetin Edirne ve Doğu Trakya'da faaliyet gösterme imkânı kalmamıştı. Cemiyet merkezi İstanbul'a taşınmış ise de kurucularının ve yöneticilerinin önemli bir kısmının Yunanistan'da sürgün veya Bulgaristan'da bulunmaları sebebiyle faaliyetlerini İstanbul üzerinden sağlıklı bir şekilde yürüttüğü söylenemez. Bununla beraber cemiyet mensupları buldukları mahallerde ümitsizliğe kapılmadan Trakya davasına hizmete devam etmişler, özellikle Batı Trakya, Bulgaristan ve Ankara'da önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir¹⁰⁰. Bu dönemde kendi aralarındaki yazışmalara bakılırsa cemiyet varlığını Bulgaristan'da devam ettirmiş ve başkanlığını da Kasım Yolageldili yürütmüştür. Ayrıca teşkilat işlerinden kopmamak adına da 1921'de Ankara'da Trakya Paşaeli Cemiyeti Ankara Heyet-i Faalesi'ni ve Haziran 1922'de de Trakya Yurdu'nu teşkil etmişlerdir. Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922) ile Trakya'nın kurtuluşu söz konusu olunca yeniden etkin hale gelen Trakya-Paşaeli Cemiyeti Kasım Yolageldili'nin başkanlığında, Doğu Trakya ve Edirne'nin kurtuluşu günlerinde yararlılıklar göstermiştir¹⁰¹.

Sonuç

Bildiri metninde izah edildiği gibi, kuruluşundan itibaren Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin başta ismi olmak üzere yönetim kadroları ve sayılarında değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, cemiyet yöneticileri arasındaki Trakya'da sürdürülecek Millî Mücadele'nin yöntemi ve amacı hususundaki farklı

⁹⁸ Veysi Akın, "Cafer Tayyar Paşa'nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı", **İlmi Araştırmalar**, I/1 (Ocak 1995), s. 31-38. Ayrıca bkz.: Mesut Çapa, "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'daki Türk Esirleri", **Toplumsal Tarih**, S 31, (Temmuz 1996), s. 13-18.

⁹⁹ Bıyıkloğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 515, Not: 120.

¹⁰⁰ Bıyıkloğlu, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I, s. 379-381.

¹⁰¹ Doğu Trakya'nın anavatana katılmasından sonra Edirne'de tekrar faaliyete geçen Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin evrakları için bkz.: **TİTE Arşivi**, Sıra: 1857, Gömlek: 95, Kutu: 10.

düşüncelerden kaynaklandığı kadar, İstanbul Hükümeti ve Temsil Heyeti eksenli ilişkilerden de etkilenecek gerçekleşmiştir. Merkezi Hükümet ile Ankara arasında sıkışıp kalan Cemiyet, sık sık başkan değişikliklerine ve yönetim kurulu değişikliklerine gitmiştir. Bu değişiklikler Trakya'nın savunmasına dair alınan kararlarda ve uygulamalarda zaman zaman zafiyet yaşanmasına yol açmıştır. Aynı durum I. Kolordu Kumandanlığı için de geçerli olmuştur. Cemiyet, Trakya Kongrelerinde alınan kararlar doğrultusunda halktan topladığı yardımlarla oluşturduğu Millî Müfrezeleri, Bulgarların da etkisinde kalarak Doğu Trakya'nın savunmasından ziyade Batı Trakya işleri için kullanmıştır. Yerel halk ve Millî Müfrezeler işgal öncesinde ve işgal günlerinde Kolordu birlikleri ile beraber yeterli direniş gücünü oluşturamamıştır. Bu durum Trakya'da sürdürülen Millî Hareketin Yunan askerî harekâtı karşısında başarısını olumsuz etkilemiş ve beş gün gibi çok kısa bir sürede Doğu Trakya'nın işgali gerçekleştirilmiştir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Millî Mücadele günlerinde ilk kurulan dernek olması hasebiyle Trakya Paşaeli Cemiyeti, millî varlığa hizmet eden dernekler arasında yerini almış bulunmaktadır. Kongreler sürecinde teşekkül eden Trakya Paşaeli Merkez Heyetleri, aldığı kararlar ve uygulamaları dolayısıyla Batı Anadolu Heyet-i Milliyeleri kadar başarılı olamamışlarsa da işgalden sonra varlığını sürdürmesi ve Ankara Hükümeti ile yürüttüğü işbirliği neticesinde Trakya'nın geri kazanılmasında önemli bir rol üstlenmiştir diyebiliriz. Bu süreçte Cemiyetin Ankara ve Bulgaristan'da önemli faaliyetler üstlendiği bilinmektedir. Bu faaliyetler ve Anadolu'nun başarısı neticesinde takriben iki yıl süren mücadele sonrasında Trakya'nın kurtuluşu gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

COA, DH. KMS. 2.1.

COA, DH-ŞİFRE 108.83.01.

COA, BEO 4637.347730.06.

2. Türk Tarih Kurumu Arşivi

Trakya Paşaeli Müdafaa'a-i Hukuk Merkez Heyeti Karar Defteri.

TTK Arşivi TB 76 B: 226. “28 Mart 1953 tarihli Mustafa Aziz Yayalar'ın Tevfik Bıyıklıoğlu'na Mektubu”.

TTK Arşivi, TB 20/189 B: 113-114.

TTK Arşivi, TB 20/189 B: 228.

TTK Arşivi, TB 20/189 B: 95-96.

TTK Arşivi, TB 76 B: 228. “Ali Seyfi Tülümen'in 31.10.1954 tarihli mektubu”.

TTK Arşivi; TB 76 B. 224; 28 Mart 1953 tarihli Uzunköprülü Aziz (Yayalar) Bey'in Seyfi Tülümen'e Mektubu.

TTK Arşivi; TB: 76 B: 225.

Gazeteler

Söz, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, No: 20.

Tasvir-i Efkâr, No: 2583, 7 Aralık 1918.

Trakya Paşaeli, 10 Mart 1919, no: 15.

Trakya Paşaeli, 15 Temmuz 1919, no: 32, “Trakya Kongresi”.

Trakya Paşaeli, 15 Temmuz 1919, no: 32, “Trakya Kongresi”.

Trakya Paşaeli, 2 Ekim 1919, No: 40.

Trakya-Paşaeli, 2 Kânunuevvel 1334/1918, No: 1.

Trakya-Paşaeli, 2 Kânunuevvel 1334/1918, No: 1.

Trakya-Paşaeli, 30 Kânunuevvel 1334/30 Aralık 1918, no: 5.

Trakya-Paşaeli, 6 Kânunusani 1335/6 Ocak 1919, no: 6.

Trakya-Paşaeli, 6 Kânunuevvel 1334/1918, No: 2.

Vakit, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, No: 399.

Eserler

Akın, Veysi, “Cafer Tayyar Paşa'nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı”, **İlmi Araştırmalar**, I/1 (Ocak 1995), s. 31-38.

Akın, Veysi, “Mustafa Kemal Paşa'nın İş'arı Üzerine Edirne'nin İdaresine El Konulması ve Bununla İlgili Yazışmalar”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S 3, (1998), s. 38-41.

Akın, Veysi, **Trakya'nın Türklere Devir Teslimi**, Genelkurmay Yay., Ankara 1996.

- Atatürk, Kemal, **Nutuk -Vesikalar-**, C III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
- Atatürk, Kemal, **Nutuk**, C I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
- Aykut, Mehmet Şeref, **Trakya'da Millî Mücadele Tarihi, Malta Hatıratı ve Malta'da Türkler**, Hazırlayan: Hasan Berke Dilan, Alfa Yay., İstanbul, 2010.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, "Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi Nasıl Kurulmuştu?", **Resimli Tarih Mecmuası**, 5/52 (1954), s. 3027-3031.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Trakya'da Millî Mücadele**, C I-II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983.
- Çapa, Mesut, "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'daki Türk Esirleri", **Toplumsal Tarih**, S 31 (Temmuz 1996), s.13-18.
- Çevik, Akif, **Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri**, T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015.
- Güner, Zekai; Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1990.
- Güner, Zekai, "Lüleburgaz Kongresi", **81. Yılında Lüleburgaz Kongresi**, Lüleburgaz Belediyesi Yay., Lüleburgaz, 2001.
- Güner, Zekai, **Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1998.
- Mert, Özgür, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 58, (Bahar 2016), s. 123-176.
- Özlu, Hüsnü, "İstiklal Harbi'nde Doğu Trakya'da Teşkilatlanma Süreci, Lüleburgaz ve Edirne Kongreleri", **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, 3/6 (Mart 2012).
- Tanör, Bülent, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, Afa Yay., İstanbul, 1992.
- Toker, Mustafa, **Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kongre Tutanakları**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2016.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yay., İstanbul, 1952.

Turan, Şerafettin, “Kurtuluş Savaşında Kongreler”, **Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975.

Türkgeldi, Ali, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, Ankara, 1948.

